

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Temel Tıp Bilimleri'nde Çalışan Araştırma Görevlilerinin, Araştırma ve Yayın Etiği Açısından Karşılaştıkları Zorluklar ve Özyeterlilikleri ile İlgili Görüşleri

Ankara University School of Medicine Basic Science Research Assistants' Opinions about Research and Publication Ethics Challenges and Self-sufficiency

Fatih NAMAL^a, Mehmet DEMİRCİ^b, Şükrü KELEŞ^c

Özet

Giriş ve Amaç: Lisansüstü eğitim lisans eğitimi sonrası belirli bir alanda bilimsel çalışma ve pratik yapacak ya da akademisyen olarak yetişecek kişilerin çalışma alanı ile ilgili uzmanlaşma ve bilimsel araştırma yapabilme ve yayınlama ile ilgili yeterliliklerini kazandıkları önemli bir eğitim aşamasıdır. Genç araştırmacılardan bilim topluluğunun sahip olduğu genel etik ilkelere uygun olarak bilimsel çalışma yapmaları beklenir. Bu nedenle bilimsel sorumluluk içinde hareket etmekte yükümlü olan araştırma görevlileri, bilgi eksikliği başta olmak üzere çeşitli nedenlere bağlı olarak, araştırma ve yayın etiği açısından sorunlu olabilecek tutum ve davranışlarda bulunabilmektedirler. Bu çalışmada Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin temel bilim dallarında çalışan araştırma görevlilerinin araştırma ve yayın etiği açısından öz yeterlilikleri ile ilgili görüşleri değerlendirilecektir.

Yöntem ve Gereçler: Araştırmamızda yarı yapılandırılmış bir soru formu üzerinden derinlemesine görüşme yapılarak niteliksel bir çalışma yürütülmüştür. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin temel bilim dallarında çalışan toplam 10 araştırma görevlisi ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşme sonrası elde edilen veriler, ham kütüklere dönüştürülmüş ve ardından veriler tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Bulgular: Görüşmelerden elde edilen verilerden tema ve ana temalar oluşturulmuştur. Araştırma konusu ile ilgili ortaya konan ana tema ve temalar "Bilimsel Araştırmanın Amacı", "Araştırma Yönetimi", "Araştırmada İletişim ve İlişkiler" ve "Araştırmacının Nitelikleri" bağlamları altında incelenmiştir. Çalışmamızda özellikle kişisel çıkar için araştırma yapılması, kişilerarası hiyerarşinin araştırma sürecine yaptığı olumsuz etkiler, araştırmacıların istemedikleri çalışmalara dâhil olması, araştırma ile ilgili görev dağılımlarının ve çalışmanın sonunda ortaya konulacak makalede, isim sıralarının netleştirilmemesi öne çıkan bulgular arasında yer almaktadır.

Tartışma ve Sonuç: Çalışmanın bulguları, lisansüstü seviyede eğitim alan öğrencilerin araştırma ve yayın etiği konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir. Bu durumun pek çok önemli bileşeni vardır. Söz konusu bileşenlerden biri, eğitimine devam eden genç akademisyenlerin çoğunluğunun bilimsel bir araştırmanın planlama, yürütme ve raporlama aşamalarında deneyimli araştırmacılar tarafından yeterince yönlendirilmemesidir. Bir diğer bileşen ise bilimsel araştırmaların yapılma gereğesidir. Genç akademisyenlerin üniversitenin akademik geleneklerinden ve değerlerinden etkilendiği açıktır. Bu nedenle, bilimsel ara-

^aSağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı, Ankara ✉drfnamal@gmail.com

^bPamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Denizli

^cHacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Ankara

Gönderim Tarihi: 08.06.2017 • Kabul Tarihi: 26.07.2017

tırma yapma motivasyonları içinde buldukları akademik üretim ikliminden olumlu ya da olumsuz bir biçimde etkilenmektedir. Araştırma ve yayın etiği açısından kuşku duyulmayacak bilimsel çalışmaların yürütülmesi, evrensel bilimsel değerleri benimsemekle olanaklıdır. Bu nedenle sadece akademik yaşamın önemli bir parçası olan araştırma görevlilerinin değil, aynı zamanda diğer öğretim elemanlarının da araştırma ve yayın etiği konusundaki yeterliklerini zaman zaman gözden geçirmeleri faydalı olacaktır.

Anahtar kelimeler: Araştırma görevlisi, Araştırma ve yayın etiği, Öz yeterlilik

--

Abstract

Introduction: Post-graduate education constitutes the most important training process that people who will make scientific studies and practice in a certain area or who will grow up as academicians gain proficiency in specialization and scientific research and publication in the field of their study. It is expected young researchers to conduct scientific studies in accordance with general ethical principles that the scientific community has. Therefore research assistants who are obliged to act in scientific responsibility can be found in attitudes and behaviors that may be problematic in terms of research and publishing, depending on various reasons, especially the lack of information. In this study, the opinions of the research staff working in the basic science branches of the Ankara University Faculty of Medicine will be evaluated regarding their self-sufficiency in terms of research and publication ethics.

Methods: In our research, a qualitative study was carried out by conducting in-depth interviews through a semi-structured questionnaire. Face-to-face interviews were conducted with a total of 10 research assistants working in the basic science branches of the Ankara University Faculty of Medicine. The data gained from the interviews was converted to raw logs and analyzed thematically.

Results: Themes and main themes was composed by the data obtained from the interviews. The revealed themes and main themes related with the topic of the research were considered under “The Purpose of Scientific Research”, “Research Management”, “Communication and Relations in Research”, “Qualifications of the researcher” contexts. In our study, we have come to prominent findings especially, conducting research for personal benefit, the negative effects of the interpersonal hierarchy on the research process, to be included in studies they do not want to, the distribution of tasks related to research and the clarification of article name rankings.

Discussion and Conclusion: The results of the study indicate that the students who are studying at the graduate level do not have sufficient knowledge about research and publishing. This situation has many important components. One such component is that the majority of young academics who are continuing their education are not adequately guided by experienced researchers during the planning, execution and reporting phases of a scientific research. Another one is the justification of the conduction of scientific researches. It is clear that young academics are influenced by the university's academic traditions and values. For this reason, their motivations for conducting scientific research are influenced positively or negatively by the academic production climate they are in. It is possible to embrace universal scientific values to carry out scientific studies that will not be doubtful in terms of research and publication ethics. Therefore, it may be beneficial to review their proficiency in research and publishing ethics, not only for researchers, who are an important part of academic life, but also for other faculty members.

Key words: Research assistant, Research and publication ethics, Self-sufficiency

GİRİŞ

Yükseköğretimin temel kurumunu oluşturan üniversiteler eğitim, araştırma ve kamu hizmetinden oluşan üç temel misyona sahiptir. Üniversiteler kuruluş amaçlarındaki farklılıklara ve kapasitelerine bağlı olarak bu görevlerden herhangi birini ön plana çıkarmakla birlikte temelde bu üç misyonu gerçekleştirmeye çalışırlar. Bu misyonların sağlanmasına yönelik olarak üniversitelerin gerekli insan kaynağını sağlamak için nitelikli insan yetiştirme, ulusal ve evrensel bilime katkıda bulunacak bilimsel araştırmalar yapma, elde ettiği bilimsel verileri yayma, bilgi ve teknoloji üretme gibi görev ve sorumlulukları vardır (1).

Ulusal ve evrensel sorunlara çözüm bulacak bilim insanı ve araştırmacı yetiştirme, nitelikli eğitimin devamını sağlayacak öğretim üyelerinin temini, toplumların geleceğini hazırlayacak ve toplum içinde yol gösterici olacak seçkinlerin yetiştirilmesinde lisansüstü eğitimin önemli bir rolü bulunmaktadır (2). Lisansüstü eğitim aynı zamanda üniversite sonrası belirli bir alanda bilimsel çalışma ve uygulama yapacak ya da akademisyen olarak yetişecek kişilerin çalışma alanı ile ilgili uzmanlaşma ve bilimsel araştırma yapabilme ve yayınlama ile ilgili yeterliliklerini kazandıkları önemli bir eğitim sürecini oluşturmaktadır.

Ülkemizde lisansüstü eğitimin tanımı 2547 sayılı Yüksek Öğrenim Kurumu (YÖK) kanunu ile belirlenmiştir. Bu kanuna göre yüksek lisans ve doktora ile tıp, diş hekimliği, eczacılık ve veteriner hekimlikte uzmanlık ve sanatta yeterlik eğitimleri lisansüstü eğitim kapsamında değerlendirilmektedir. Bu eğitimlerden yüksek lisans, doktora ve uzmanlık eğitimlerinin bitiminde çalışılan alanla ilgili özgün bir tez hazırlama zorunluluğu vardır (3). Ayrıca lisansüstü eğitim alan öğrencilerin bir bölümü üniversite bünyesinde araştırma görevlisi kadrolarında istihdam edilmektedir. Dolayısıyla araştırma görevlilerinin, gerek lisansüstü eğitimin amacı düşünüldüğünde gerekse yönetmelikler doğrultusunda, kendi alanları ile ilgili özgün bir araştırmayı planlama, gerçekleştirme ve sonuçlarını bilim toplumunun normlarına uygun bir şekilde yayma zorunluluğu vardır.

Bologna süreci sonrası YÖK tarafından belirlenen Türkiye Yükseköğretim Ulusal Yeterlikler Çerçevesi (TYUYÇ) lisansüstü eğitimde kazanılması gereken yeterlilikleri bilgi, beceri ve yetkinlikler kapsamında üç başlık altında toplamıştır. Bu başlıklar altında başta doktora eğitimi olmak üzere lisansüstü eğitim alan kişilerin kendi alanındaki güncel ve ileri düzeydeki bilgileri özgün düşünce ve/veya araştırma ile uzmanlık düzeyinde geliştirebilme, derinleştirebilme özgün bir konuyu araştırabilme, kavrayabilme, tasarlayabilme, uyarlayabilme ve uygulayabilme özelliklerine sahip olması gerektiği belirtilmiştir (4).

Araştırma görevlileri gerek istenen yeterliliklere sahip olmak için yaptıkları araştırmalar esnasında, gerekse onlardan beklenen özgün çalışmaları gerçekleştirirken bilim topluluğunun sahip olduğu genel etik ilkelere uygun olarak, bilimsel sorumluluk içinde hareket etmek zorundadırlar. Yaptıkları çalışmaların tasarımından yayınına kadar tüm aşamalarda dürüstlüğü elden bırakmayarak bilim etiği normlarına uygun hareket etmek temel ilkeleri olmalıdır (5).

Bilim etiği ilkelerine uymak bilimin gerçeklere uygun olarak yapılabilmesi için büyük önem taşımaktadır. Bilim etiği sadece doğru ve yanlış ayıran kurallar kümesi olarak değil, aynı zamanda belirli bir araştırma sırasında ortaya konan davranış normlarından çalışma disiplinine kadar tüm süreci belirleyen ve araştırmacıları sahtecilikten araştırma verilerinin yanlış sunumuna kadar her türlü yanlış eylemden koruyan bir standartlar silsilesi sunmaktadır (6). Bilimin kabul edilmiş geleneklerine dayanan ve bilim topluluğuna yerleşmiş olan kontrol sistemi, bilim etiği ilkelerine dayalı bu güven ortamını günümüze kadar büyük ölçüde sağlamış ve korumuştur. Fakat, özellikle son yirmi yıl içerisinde bu güven çeşitli sebeplerle sarsıntıya uğramıştır. Bunun başlıca sebepleri arasında bilimsel araştırma sayısının artmış olması, bilimsel yayınların bilimsel başarının ölçütü olarak daha fazla önem kazanmış olması ve bilim insanları arasındaki olumsuz rekabet ortamı yer almaktadır (7).

Ülkemizde artan bilimsel rekabetin bir sonucu olarak artan yayın sayıları bu konudaki ihlallerin artmasını beraberinde getirmiştir (8). YÖK'ün 10.11.2016 tarihinde çıkardığı "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi"

ile intihal, sahtecilik, çarpıtma, tekrar yayım, dilimleme, haksız yazarlık eylemlerini bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler olarak kabul etmiştir. Diğer etik ihlal türleri maddesi altında ise destek alınan kaynağın belirtilmemesi, insan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarında hasta haklarına saygı göstermemek, hakem olarak incelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri yayınlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak, bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak, tamamen dayanaksız, yersiz ve kasıtlı etik ihlali suçlamasında bulunmak yer almaktadır (9). Bu ihlallerin dışında disiplinsiz, dikkatsiz veya özensiz yürütülen ve yayınlanan araştırmalarda araştırmacının iyi niyetine rağmen yapılan hatalar da etik dışı olarak değerlendirilmektedir (8).

Bilimsel etik ilkelere uygun olmadan yapılan çalışmaların yaygınlığını tam olarak belirlemek mümkün olmasa da bilim dünyasında bu konuda tespit edilen ihlallerin buz dağının görünen kısmı olduğuna dair düşünceler az değildir. Örneğin; Mark S. Davis tarafından Ohio State Üniversitesi'nde yapılan bir çalışmada 455 öğretim üyesinden kadınların % 57'si, erkeklerin % 39'u çalışmalarının çalındığını ya da aşırıldığını belirtmişlerdir (10). Geniş katılımıyla dikkat çeken "Bilim insanlarının ve Mühendislerin Yüksek Lisans Eğitimlerinde Mesleki Değerler ve Etik Projesi [*ing*: Project on Professional Values and Ethical Issues in the Graduate Education of Scientists and Engineers]" başlıklı çalışmada, 2000 doktora aday ve 2000 öğretim üyesinin görüşlerine yer verilmiştir. Söz konusu çalışmada, doktora öğrencilerinin % 6'sının, öğretim üyelerinin ise % 9'unun veri sahteciliği veya intihal konuları hakkında sorun yaşayan öğretim üyeleri hakkında doğrudan bilgiye sahip oldukları saptanmıştır (11). Norveç'te tıp fakültelerinde yürütülen bir çalışmada ise, 189 doktora öğrencisinden % 10'u verilerinden emin oldukları takdirde çalışmanın daha hızlı yayımlanması için verilerin çoğaltılması ya da çarpıtılmasını kabul edilebilir bulmuşlardır (12).

Ülkemizde 275 akademisyenin katıldığı, devlet üniversitesinde yapılan bir çalışmada katılımcıların % 70,4'ü araştırma yaparken bir etik sorunla karşılaştığını, yarıya yakını ise bilgilendirme ya da eğitim eksikliği nedeniyle istemeden etik hata yapmış olabileceğini ifade etmişlerdir (8). Niteliksel olarak tasarlanmış olan "Lisansüstü öğrencilerinin bilimsel araştırma sürecine ilişkin gözlemledikleri etik dışı davranışlar" başlıklı çalışmada, lisansüstü öğrencilerinin, bilimsel araştırma sürecinde etik dışı davranış sergilemelerinin nedenleri arasında, araştırmacıların yetersizliği, kariyer hırsı, araştırma etiği ile ilgili herhangi bir dersin alınmaması ve araştırmayı bir an önce bitirme hırsının ön plana çıktığı ortaya konulmuştur (13). Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde eğitime devam eden ve araştırma konusunda eğitim almış 180 lisans, 23 yüksek lisans ve 22 doktora öğrencisi olmak üzere toplam 225 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilen bir çalışmada 'kaynakçayı abartma', 'grup çalışmasında gerekeni yerine getirmediği halde çalışmış gibi görünme', 'orijinal kaynağa ulaşmadığı halde ulaşmış gibi gösterme', 'çalışmaya katılmamış birisini çalışmaya katılmış gibi gösterme' öne çıkan etik sorunlar arasında yer almaktadır (14).

Araştırma ve yayın etiği ile ilgili ilkelerin araştırma görevlileri tarafından öğrenilmesi ve araştırma alanlarıyla ilgili uygulamalara yansıtılması önemlidir. Ancak konu ile ilgili gerek literatürde gerekse akademik çevrelerde pek çok yanlışın bilgi eksikliği nedeni ile gerçekleştiği kabul edilmektedir. Bu konu ile ilgili araştırma ikliminin ve konunun dinamiklerinin derinlemesine değerlendirilmesi gerekmektedir. Konu ile ilgili hatalı bilinenlerin düzeltilmesi ve eksik olan bilgilerin tamamlanması, akademik kurumlar tarafından gerçekçi bir biçimde dikkate alınmalıdır.

Araştırmamızda araştırma ve yayın etiği ile ilgili yapılan çalışmalara katkı sağlamak hedeflenmektedir. Bu çalışmada Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Temel Tıp Bilimleri alanında çalışan araştırma görevlilerinin araştırma ve yayın etiği açısından öz yeterlilikleri ile ilgili görüşleri ortaya konulmuştur. Araştırma görevlilerinin bu konudaki düşüncelerinin ve bakış açılarının, araştırma ve yayın etiği üzerine verilen eğitimlerin planlanmasına katkı sunacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Tasarımı

Bu araştırma niteliksel bir araştırma olarak kurgulanmıştır. Nitel araştırmalarda amaç, çalışılan konuyu derinlemesine ve ayrıntılı bir biçimde incelemektir. Nitel araştırma, konuyu ilişki bağlantıları içinde anlamaya çalışır ve onu etkileyen değişkenleri ortaya koyar. Bu çalışmada araştırma deseni olarak fenomenolojik tasarım tercih edilmiştir. Bu tasarımın tercih edilmesinin nedeni, fenomenolojik çalışmaların farkında olunan konularla ilgili insanların deneyimlerini nasıl anlamlandırdığını ve hem bireysel hem de paylaşılan anlam olarak deneyimlerini bilince nasıl dönüştürdüklerini keşfetmek üzerine odaklanmasıdır (15). Bu çalışmada araştırma görevlilerinin araştırma ve yayın etiği açısından özyeterlilikleri ile ilgili deneyimleri ve görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma ile ilgili etik kurul onayı, Ankara Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 25 Mayıs 2015 tarihinde 09-376-15 sayılı karar numarasıyla alınmıştır.

Araştırma Grubu

Çalışmanın fenomenolojik özelliği nedeniyle bulguların evreni geçerli bir şekilde genelleşebilmesinden ziyade araştırma konusunu derinlemesine aydınlatabilmesi amaçlanmaktadır. Çalışma grubu belirlemede amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Araştırma grubunu 2015 yılı içerisinde Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Temel Tıp Bilimleri bölümlerinde görev yapmakta olan araştırma görevlileri oluşturmaktadır. Ölçüt örnekleme tekniğinde önceden belirlenmiş bütün koşulları taşıyan bireylerle çalışmak esastır.

Araştırma görevlileri açısından çalışmaya dâhil edilme kriterleri şu şekilde belirlenmiştir:

- i) Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Temel Tıp Bilimlerinde görev yapıyor olmak,
- ii) Özgün bir araştırma yapma zorunluluğu bulunmak,
- iii) Araştırma görevlisi kadrosunda çalışıyor olmak.

Araştırma, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Temel Tıp Bilimleri Anabilim Dallarında çalışmakta olan, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı'nda görevli olmayan, 32 araştırma görevlisinden görüşmeyi kabul eden on araştırma görevlisi ile yapılmıştır. Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı'nda görev yapan araştırma görevlileri, araştırma konusu doğrudan bölüm alanı olduğu için araştırma kapsamı dışında tutulmuşlardır. Katılımcılar alfabetik olarak sıralanan araştırma görevlileri listesinden rastgele sayılar tablosuna göre on kişi belirlenerek seçilmiş, görüşmeyi kabul etmeyen katılımcı yerine listedeki bir sonraki isimle görüşme yapılmıştır.

Veri Toplama

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak derinlemesine görüşme tekniği tercih edilmiştir. Katılımcılara görüşme öncesi kısa cevaplı beş sorudan oluşan soru formu doldurtulmuş, görüşme sırasında ise on sorudan oluşan yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular sorulmuştur. Derinlemesine görüşmede sorulan sorular bilimsel araştırmalarla ilgili düşünceleri, araştırma etiği ile ilgili yeterlilikleri, araştırma yaparken karşılaştıkları zorlukları ve etraflarında yaşanan tecrübeleri öğrenmek üzere düzenlenmiştir.

Katılımcılara yöneltilen sorular aşağıda yer almaktadır:

a) Mesleki bilgiler ile ilgili soru formunda yer alan sorular:

1. Hangi bölümde araştırma görevlisi olarak çalışıyorsunuz?
2. Şu anda araştırma görevlisi olarak çalıştığınız birimdeki kadronuzu tanımlar mısınız?
3. Ne kadar zamandır bu bölümde çalışıyorsunuz?

4. Hiç bilimsel yayınınız var mı?
5. Araştırma ve yayın etiği konusunda eğitim aldınız mı?

b) Derinlemesine görüşmede katılımcılara yöneltilen sorular:

1. Hanım / Bey, kendinizi kısaca tanıtır mısınız?
2. Sizce bilimsel bir çalışma neden yapılır? Günümüzde yapılan bilimsel araştırmalar hakkında neler düşünüyorsunuz?
3. Araştırma ve yayın etiği dediğimiz zaman aklınıza neler geliyor?
4. Araştırma ve yayın etiği konusunda kendinizi yeterli buluyor musunuz? Araştırma ve yayın yaparken en fazla zorlandığınız veya dikkat ettiğiniz konular nelerdir?
5. Bölümünüzde varsa diğer araştırma görevlileri ve öğretim üyelerinin bu konudaki yeterlilikleri hakkında neler düşünüyorsunuz? Sizce onlar en çok hangi konularda zorlanıyorlar? En çok hangi konulara dikkat etmeliler? Eğitimleri yeterli mi?
6. Bilimsel bir araştırma yaparken etik olarak ne gibi zorluklarla karşılaşıyorsunuz?
7. Bilimsel bir yayın yaparken etik olarak ne gibi zorluklarla karşılaşıyorsunuz?
8. Araştırma görevlisi olduğunuz süreç içerisinde, siz ya da etrafınızdakilerden araştırma ve yayın etiği konularında problem yaşayan oldu mu? Oldu ise ne gibi bir problem yaşandı?
9. Sizce araştırma ve yayın etiği konusunda yeterlilikleri arttırmak için neler yapılmalıdır?
10. Biz bu çalışmada, araştırma görevlilerinin araştırma ve yayın etiği açısından öz yeterlilikleri ile ilgili görüşlerini öğrenmeye çalışıyoruz. Sizce bu konu ile ilgili konuşulması gereken farklı bir nokta var mı? Söylemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Görüşmeler gönüllülerle gizliliğin sağlanabildiği ve ses kaydı almaya uygun ortamlarda gerçekleştirilmiş, görüşmelerde ses kaydı alınmış ve ortalama 15- 30 dakika sürmüştür. Görüşmeler 25 Mayıs 2015 ile 29 Nisan 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce görüşmecilerin aydınlatılmış onamları alınmıştır.

Veri Analizi

Bu araştırmanın verileri tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Tematik analizin ilk aşamasında, derinlemesine görüşmeye ait kayıtlar araştırmacılar tarafından deşifre edilerek ham kütüklere dönüştürülmüştür. Ham kütüklerde her bir görüşmeci, görüşmeye alınma sırasına göre 1'den 10'a kadar numara verilerek kodlanmıştır. G1 biçiminde ifade edilen bir kodlama, görüşme yapılan 1. görüşmeci anlamına gelmektedir. Çalışmamızda, örneğin S:75-84 biçiminde yer alan ifadeler, görüşmeci söylemlerine ait olan ham kütüklerdeki satır numaralarını temsil etmektedir.

Ham kütükler üzerinde görüşmeciler tarafından verilen cevaplar birbiri ile ilişkisine göre gruplandırılmıştır. Daha sonra oluşturulan bu gruplardaki ifadelere göre taslak temalar oluşturulmuştur. Daha sonra bu temalar ana tema başlıkları altında toplanmış, yapılan ilk analizler yeniden değerlendirilmiş, tema ve ana-tema setlerini gösteren tablolar oluşturulmuştur. Tema ve ana-tema arasındaki ilişkilerin hangi bağlamda değerlendirilmesi gerektiğine karar verilmiş ve bağlamlar belirlenmiştir. Daha sonra tema ve ana-temaları en iyi yansıtan ifade örnekleri seçilmiş ve bulgular literatürde yer alan diğer araştırmalarla kıyaslanarak yorumlanmıştır.

BULGULAR

Araştırma grubunu oluşturan katılımcıların mesleki bilgiler ile ilgili sorulara verdikleri cevaplarda beş kişinin uzmanlık öğrencisi, beş kişinin ise doktora öğrencisi olarak çalıştığı belirlenmiştir. Kişilerin bilgilerinin korunması ve anonimleştirilmesi açısından çalıştıkları bölümler ve kadro durumları tabloya yansıtılmamıştır.

Araştırma katılımcılarının bu kadrolarda çalışma süreleri beş ay ile yedi yıl arasında değişmektedir. Araştırmaya dâhil olan katılımcıların büyük çoğunluğunun daha önce bilimsel bir araştırmaya katıldıkları, yayın yaptıkları ve araştırma ve yayın etiği eğitimi aldıkları tespit edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Araştırma Grubunun Mesleki Bilgileri

Görüşmeci		G2	G3	G4	G5	G6	G7	G8	G9	G10
Bilimsel Araştırma Yapmış Olmak	G1 Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Yayın Yapmış Olmak	Hayır	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet
Araştırma ve Yayın Etiği Eğitimi Almış Olmak	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır

Araştırma görevlileri ile yapılan derinlemesine görüşmelerden alınan cevaplar dört bağlam altında gruplandırılmıştır. Bu bağlamlar “**bilimsel araştırmanın amacı**”, “**araştırma yönetimi**”, “**araştırmada iletişim ve ilişkiler**”, “**araştırmacının nitelikleri**” olarak ortaya konulmuştur. Bulguların bağlam, ana-tema ve temalara göre gruplandırılması Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Bulguların Bağlam, Ana-tema ve Temalara göre gruplandırılması

Bağlam	Ana Tema	Tema / Alt Tema
Bilimsel Araştırmanın Amacı	Bilimsel Açıdan İlerlemek	Keşfetmek
		Üretmek
		Bilime Yön Vermek
	İnsanlığa Hizmet Etmek	Yaşam Kalitesini Arttırmak -Hastalıkla Mücadele Etmek Yarar Sağlamak
Merak Etmek	Doğayı Anlamak	
Kişisel Çıkar	Akademik Yükselme -Kişisel Çıkarlar Çin Yayın Yapma -Bilim Dünyasında Görünür Olma -Ekonomik Nedenlerle Yayın Yapma Sermaye Grupları İçin Bilim Üretme	
Araştırma Yönetimi	Araştırmanın Planlaması	Araştırma Öncesi Görev Dağılımı ve İsim Sırasının Belirlenmesi
		Araştırmacıların Araştırma ile İlgili Tam Bilgilendirilmesi
		Etik Kurul Onayının Araştırmadan Sonra Alınması
		Araştırmacıların İstemedikleri Çalışmalara Dâhil Edilmesi
	Araştırmanın Yürütülmesi	Uygun Olmayan Materyalle Çalışmak
		Araştırmacının Sorunlara Müdahale Edememesi
		İş Bölümü ve Görev Tanımları
	Araştırmanın Raporlanması	Yazarlık Hakkı -Haksız yazarlık
		Verilerin Çarpıtılması (Araştırmanın Manipüle Edilmesi)
		Dilimleme

Araştırmada iletişim ve ilişkiler	Araştırmacılar Arası İlişkiler	Araştırmacılar Arası Hiyerarşi
		Araştırmacılar Arası İletişim Eksikliği
		Mobbing
	Araştırmacı-Katılımcı İlişkileri	Haklarını Korumak - İyiliğini düşünmek - Zarar vermemek
		Onam Alma
		Plasebo İlaç Kullanımı
Araştırmacı - Denek Hayvanları Arasındaki İlişki	Hayvan Hakları	
Araştırmacının nitelikleri	Araştırmacının Olumlu Özellikleri	Tecrübeli Olma
		İyi Niyetli Olma
	Araştırmacının Yetersizlikleri	Eğitim Yetersizliği - Yardımcı Araştırmacılar - Sorumlu Araştırmacılar / Hocalar
		Deneyimsizlik
		Yabancı Dilin Yetersizliği
		Makale Yazma Becerisinin Yetersizliği
		Aynı Anda Çok Sayıda Çalışma Yürütme
		Akademik Değişen Ortamından Etkilenme - Yayın Baskısı - Bilime Olan Güvenin Yitimi

Bilimsel Araştırmanın Amacı

Bu bağlam altında “bilimsel açıdan ilerlemek”, “insanlığa hizmet etmek”, “merak etmek”, “kişisel çıkar” ana temaları ortaya çıkmıştır. Bu ana temalardan “kişisel çıkar” ana teması dışındaki ana temalar, görüşülen araştırmacılar tarafından bir bilimsel araştırmanın aslında olması gereken amaçlarını içermektedir. Kişisel çıkar ana teması ise araştırmacıların günümüzdeki araştırmaları değerlendirilmesi sonucu oluşturulmuştur.

“Bilimsel açıdan ilerleme” ana teması altında “keşfetme”, “üretmek”, “bilime yön vermek” temaları ortaya çıkmıştır. “Keşfetmek” ile ilgili olarak G10 kodlu katılımcı şunları ifade etmiştir:

“Bence bilimsel bir çalışma henüz ortaya konmamış bir şeyi ortaya koymak için yapılması gerekiyor ama günümüzde ülkemizde yapılan çalışmalar için bunun çok böyle olduğunu düşünmüyorum.” G10 S: 11-13.

“Üretmek” temasıyla ilgili olarak G1, görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“...bilimsel çalışmanın yapılma amacı tabii ki, hani benim buraya geliş amacım da oydu: hani böyle yeni bir şeyler bulmak, üretmek, hani ortaya yeni bir şey koymak.” G1 S: 13-15.

“Bilime yön vermek” konusunda G8 düşüncelerini şu şekilde paylaşmıştır:

“Bence bilimsel bir çalışma bilime yeni bir yön vermek için yapılmalı eğer ortaya yeni bir fikir konulabiliyorsa ve bunun sonucunda da bilgi üretilebiliyorsa yapılmalı.” G8 S:6-7.

“İnsanlığa hizmet etmek” ana teması altında yaşam kalitesini arttırmak ve yarar sağlamak temaları oluşturulmuştur. “Yaşam kalitesini arttırmak” teması ve bu tema altında belirttiğimiz hastalıkla mücadele etmek alt teması ile ilgili olarak G2'nin düşünceleri çalışmaya aşağıdaki ifadelerle yansımıştır:

“Bilimsel çalışma insanların hayatlarını daha kaliteli sürdürmeleri için, çeşitli hastalıkla-

ra veya çeşitli problemlere çözüm bulabilmeleri için yapılır.” G2 S: 6-7.

“Yarar sağlamak” ile ilgili olarak G4 şunları ifade etmiştir:

“Benim için bilimsel bir çalışma bir insana faydası olmalı yani araştırdığım bireye ya da canlıya faydalı olacak bir şey. Benim amacım en azından karşıdaki insana faydalı olacak bir şey bulmaktır benim için. Ben araştırmalarımı o yönde yapmaya çalışıyorum.” G4 S:9-11.

“Merak etmek” ana teması altında doğayı anlamak teması ortaya çıkmıştır. Doğayı anlamak ile ilgili olarak G7 ve G9 kodlu görüşmeciler şunları ifade etmişlerdir:

“Bende hep hani doğayı anlamak yani merakıma, nasıl deyim? Merakımı tatmin etmek amaçlı gördüm bilimi.” G7 S: 8-9.

“Bence bilimsel bir araştırmanın yapılmasının ana hedefi kişinin merakıdır. Yani merak, meraka göre kişi bilimsel araştırmalarına yönelir.” G9 S:13-14.

“Kişisel Çıkarlar” ana teması, akademik yükselme, sermaye grupları için bilim üretme, temalarından oluşmaktadır. Katılımcıların akademik yükselme teması ile ilgili görüşleri çalışmaya şu şekilde yansımıştır:

“Birazcık geleceğe yatırım olsun diye aslında bilimsel çalışma yapıldığını düşünüyorum şu an ülkemizde.” G10 S: 14-15.

“...günümüzde yapılan bilimsel araştırmalar daha çok hani sayı arttırmak amacıyla yapılıyor gibi geliyor bana. Ya sadece belli bir yerlere gelmek amacıyla yapılıyor”. G8 S:10-12.

“Yayın yapalım, ismimiz olsun” işte “Yeter ki yayınım çıksın. Daha fazla yayınım çıksın”. Hele de şu akademik teşvik denen şey çıktıktan sonra “Daha da çok yayınım olsun ki maaşıma katkısı olsun” ya da işte “Daha çok TÜBİTAK’tan proje yapayım”, “Daha çok ödül alayım” işte tarzı bir bakış açısı olduğu için insanlar aslında akıl almaz bir hızla araştırma ve akabinde de yayın yapıyorlar. G3 S:105-109.

“Sermaye grupları için bilim üretme” teması ile ilgili olarak G7, görüşlerini ise şu şekilde ifade etmiştir:

“Ama biz bilimi tamamen hani yabancılar demeyelim de ona ne diyelim? Belli sermaye grupları için üretiyor hale gelmişiz. Bu da etik dışı bir şey bence. Yani etik olan sonuçta bu ülkenin insanlarına bu bilimin dönmesi.” G7 S: 131-133.

Araştırma Yönetimi

Yapılan görüşmeler, bu bağlam altında “araştırmanın planlanması”, “araştırmanın yürütülmesi” ve “araştırmanın raporlanması” ana-temalarını oluşturmuştur. Katılımcıların, araştırmanın planlanma aşamasında karşılaştıkları temel zorluklar hakkındaki görüşlerini “görev dağılımı ve isim sırasının belirlenmemesi”, “araştırmacıların araştırma ile ilgili tam bilgilendirilmemesi”, “istemedikleri araştırmalara dâhil edilmeleri” ve “etik kurul onayının araştırmadan sonra alınması” temaları altında ifade etmişlerdir.

“Araştırmacıların görev dağılımı ve isim sırasının belirlenmesi” ile ilgili olarak katılımcıların görüşleri, haksız yazarlığa da vurgu yaparak çalışmaya şu şekilde yansımıştır:

“...eğer çok merkezli bir çalışma yapacaksanız ve multidisipliner bir çalışma yapacaksanız

o araştırma ve yayın etiğinin çok ön planda olması gerekiyor. Hani kim çalışacak, kim ne kadarını yazacak, hani teknik aşamalarında çalışacağın kişi o yayının işte belli bir kısmına yazılacak mı? Hani kimin hayatını, akademik hayatını nasıl etkileyecek? Aslında bunu oturup baştan konuşup o şekilde değerlendirmemiz gerekiyor.” G10 S: 26-30.

“Ben posterdeki isim sırasının tamamen makalede de aynı şekilde korunması gerektiğini düşünüyorum. O konuda da çok rijit değiller yani. İsim ekleyip çıkarabiliyorlar veya sırayı değiştirebiliyorlar. Bu bana çok uymuyor. Herhalde şey yapmak lazım en baştan daha etik izin almadan isim sırasında konuşmak gerekiyor diye düşünüyorum. Hani “Sen şuradasın”, yani bu çok baştan kötü bir pazarlık gibi gözüküyor ama bence şeyi koruyucu bir şey. Yani hani sonradan çıkacak sorunları engelleyici bir şey oluyor diye düşünüyorum yani. Herhalde böyle yapmalı ama yapmıyoruz yani. Onu söyleyim.” G7 S: 96-102.

“Araştırmacıların araştırma ile ilgili tam olarak bilgilendirilmemesi” teması ilgili olarak katılımcılardan biri görüşlerini şu şekilde paylaşmıştır:

“Mesela doçentliğe hazırlanan birisi oluyor. Bir çalışma yapmak istiyor. “Hani şunu yaptım.” Sadece ismen bahsediyor. Yine ben “Malzeme var mı bende?” “Benim yeterli vaktim var mı?” Hani bunlar sorgulanmadan, harala gürele, işte” “evet” deseniz bir türlü “hayır” deseniz bir türlü... Her çalışma bana mutlaka bir şey katıyor. Yöntem öğreniyorum. Fakat gerçekten böyle bir tükenmişlik sendromuna doğru da gidiyorum ki, hani bilim yapmaktan çalışma yapmaktan çok çok hoşlanmama rağmen bunu yaşıyorum. O yüzden bence planlama konusunda ciddi bir zorluk yaşıyoruz. Ve yine az önce söylediğim gibi: O hani isim yazılacak mı? Nereye yazılacak? Bu hangi-nereye gönderilmesi planlanıyor bu çalışmanın? Yani ya da bunun için bir proje yazılsa mıydı? Yazılmasa mıydı? Biz hiç bunları konuşmadan direkt olarak “Şuna şunu çalışalım.” şeklinde başlıyoruz o yüzden ben önümü gerçekten göremiyorum hani...” G10 S: 84-94.

Katılımcılardan biri etik kurul onayının araştırmadan sonra alınması konusunda kendi deneyimini şöyle anlatmaktadır:

“(...) bilimsel bir araştırma yaparken ilk olarak etik kurul onayı alınması gerekiyor mesela. Ben şu an kendi araştırmamı yaptım, ondan sonra etik kurul onayı alınacak yayınlama aşamasında.” G8 S: 71-73.

Katılımcılardan çoğunluğu istemedikleri çalışmalara dâhil edildiklerini söylemişlerdir. Araştırma sonucunda, araştırmacıların istedikleri araştırmayı yapamamaları ve istemedikleri araştırmalara katılmak zorunda kalmaları araştırmacıları rahatsız eden en önemli konulardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuyla ilgili bildirilen görüşlerden bir bölümü aşağıda yer almaktadır:

“(...) her araştırma görevlisi özgür bir şekilde istediği konuyu çalışamaz. İsteddiği çalışmaya giremez. Çalıştığı planladığı projeyi kendisi planlamayabilir. Başkaları tarafından planlanabilir. Dolayısıyla asistanın merakı yönünde özgür bırakılması gerekiyor.” G9 S: 101-103.

“En fazla zorlandığım konular şey oluyor genellikle hani dediğim gibi aslında hiç yapmak istemediğim çalışmak istemediğim araştırmaların içinde çalışmak zorunda kalmak. Yani “Birinin tezi bitecek hadi sende şurasına yardım et. Birinin şeyi olacak hadi sende şurayı tamamla. Şu tekniği sen biliyorsun laboratuvarında sende şunu yap.” tarzı şeyler herhalde beni zorluyor. Yani tamam sonunda adımı koyuyorlar da yani yine istemediğin bir şey yapmış

oluyorsun.” G7 S: 44-49.

“Tabii yani bu sonuçta bir asistan eğitimi olduğu için yani bir uzmanlık eğitimi olduğu için bel- bu şekilde olmak zorunda belki de. Onu bilemiyorum yani. Usta çırak ilişkisi olduğu için yani böyle bence şu da yapılmalı: Bir kişinin istediği, araştırmak istediği konu açısından öniü açılmalı. Bu kişinin bu araştırmayı yapması teşvik edilmeli ve hani ona o konuda yardımcı olunmalı diye düşünüyorum. Çünkü hani bir kişinin o araştırmayı yaparken istekli olması da önemli diye düşünüyorum.” G2 S:156-161.

“Araştırmanın yürütülmesi” aşamasında görüşmecilerin karşılaştıkları temel zorluklar, uygun olmayan materyalle çalışmak, araştırmacının sorunlara müdahale edememesi temaları altında toplanmıştır. Uygun olmayan materyalle çalışmak konusunu G3 şöyle ifade etmiştir:

“Hayvanlar kesildikten sonra sonuçta organları çalışma grupları arasında paylaştırılıyor. Hatta sadece bölüm içi değil, bölümler arası transfer ve böylelikle yayın kardeşliği prensipleri de güdülüyor. Bu aşamada size gelen organ ve sizin araştırmanız gereken şeyler de örneğin bir hastalık modeli çalışılıyorsa o hastalık modeli gerçekten oturmuş mu? Değil mi? Hani siz bir şey çalışıyorsunuz bir organ üzerinde o hastalık modeli üzerinde çalıştığınızı düşünüyörsünüz. Ama aslında hastalık modeli o hayvanda var mıydı? Yok muydu? Ona dair bir fikriniz yok. Şüpheleriniz sonsuz ve siz onu kanıtlamak için çırpınıyorsunuz? Yani en çok karşılaştığım zorluk başkalarının yani deneylerinden artan organlarla çalışıp... Yani o organların herhangi bir bilime katkısı olup olmayacağını bilememek maalesef.” G3 S:78-86.

“Araştırmacının sorunlara müdahale edememesi” teması ile ilgili olarak görüşmecilerin çalışmaya yan- sıyan görüşleri şu şekildedir:

“Araştırma yapma konusunda yani eğer her istediğimizi yapabilirsek yani benim aklıma gelen bir araştırmayı ben yapabiliyor olsam o zaman bu iş daha objektif gider ama hani sonuçta biz, hani hocaların araştırmaları oluyor veya bölümde çeşitli araştırmalar oluyor. Biz buna katıldığımız için primerde sorumlu olmuyoruz. Hani primer sorumlu olduklarımız da vardır ama sonuçta bizim aklımıza gelen ve bizim yapmak istediğimiz bir araştırma olup ta biz bunu yürütsek yapsak primer bunu zorlukları ile biz kendimiz yüzleşiriz ama hani bu konuda tabii hani haliyle bir söz konusu durum var.” G2 S:32- 38.

“(…) yayın yaparken, bunlara bizim dışımıza çıktığı için hani bir ekip çalışması olduğu için, yayını siz bireysel yapmadığınız için müdahil olamıyorsunuz. Belki araştırma safhasında yer alıyorsunuz. O yayında da isminiz yer alıyor. Ama o yayında kullanılan dataların güvenilirliği ya da işte etik problemler hakkında müdahil olma hakkınız pek olmuyor yani. Kimse sormuyor ya da müdahil olursanız da hani “Daha iyisini biliyorsan sen yap!” tarzı bir yanıt aldığınız için hiç karışmamak çoğu zaman daha iyi oluyor.” G3 S:43-48.

“İş bölümü ve görev tanımları” konusunda görüşmeciler yaşadığı zorlukları şu şekilde ifade etmişlerdir:

“İşte proje yürütücüsü olabilir danışman olabilir kişilerin arasındaki iş bölümü beni en çok zorlayan kısım Ben dikkat etmeye çalışıyorum buna. Hani eğer başta bir tanımlama yapıldıysa işbölümü iş planları hakkında böyle hani şu kısmı burası yapacak bu kısmı burası yapacak gibi. Kendi görev alanına giren bütün görevleri yerine getirmeye çalışıyorum. Si- zinizle birlikte herkes aynı bilince sahip olmayabiliyor. Başkasının alanına girip onun yapması

gereken işleri yapmak durumunda kalabiliyorsunuz. Veya onlar fazla cevval davranıp sizin alanınıza girebiliyorlar. Hani en fazla zorlandığım kısım sanıyorum bu.” G6 S:39-46.

“Yani, yine dediğim gibi, benim temel sorunum herhalde hani başkasının işini yapıyor olmak. Bu araştırma haricinde bence Türk toplumunun kültüründe olan bir şey herhalde.” G7 S:76-78.

Araştırmanın raporlanması aşamasında görüşmecilerin karşılaştıkları temel zorluklar; “yazarlık hakkı”, “verilerin çarpıtılması”, “dilimleme” temaları altında toplanmıştır. Katılımcıların görüşmeleri çalışmada şu şekilde yer almıştır:

“Yani veyahut ne bileyim posterdeki isim sırasının, benim bildiğim belki de doğru değildir de, makalede korunması gerektiğini biliyorum ben. Hani mesela bunu çok önemsemeyebiliyorlar.” G7 S: 61-63.

Aynı konu hakkında araştırmacılar arası hiyerarşiye dikkat çeken bir katılımcı ise şunları söylemiştir:

“Yayın kısmında da ne olabilir zorlandığım kısım? Herhalde isim sıralarını belirlerken biraz ses çıkarmak en fazla zorlandığım kısım diye düşünüyorum. Hani mesela bir çalışmada hakkınızın daha iyi olduğunu düşünüyorsunuz. Ama danışmanınız veya danışmanınız olmasa bile o çalışmadaki daha üst kıdemli bir kişinin hakkı olmadığı halde sizin önünüze geçmesi karşısında çok fazla bir yaptırımında bulunamıyorsunuz. Herhalde en çok zorlandığım kısım bu.” G6 S:46-51.

Yine aynı konu görev paylaşımına dikkat çekilerek aşağıda yer alan ifadelerle paylaşılmıştır:

“Onların (hocaların) da en çok zorlandığı konu bence genel olarak çoğunlukla bu araştırmaların çıktıkları olan yayınlardaki işte isim sırası olabilir. Sırayı geçtim isimleri yazıp yazmama hakkı olabilir. Projelerde görev alma veya görev- altlarındaki kişiye görev verme... Nasıl diyim? Görev paylaşımı ile ilgili sıkıntılar. Sanıyorum en çok zorlandıkları şeyler. Görev paylaşımının en çok dikkat edilmesi gereken ve bu yapılan görev paylaşımına göre işte burssa burs; yayında isim hakkıysa, isim hakkı; sıra hakkıysa, sıra hakkı... En çok bu konulara dikkat edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü yaptığımız bütün araştırmaların sonucunda aslında bizim elde ettiğimiz tek şey bir yayın. Başka türlü herhangi bir bunu topluma kazandırma biçimimiz yok. Tabi ki patent olabilir lisans olabilir. Bu gibi şeyler de olabilir. Hepsinde burada çalışan kişiye hakkını teslim etmenin en çok dikkat edilmesi gereken konu olduğunu düşünüyorum.” G6 S:73-82.

“Yayın aslında çok hani kendim yapmadım şimdiye kadar ama hocalarımla yaparken ilk isim olma konusunda sıkıntıya düştüklerini biliyorum. Hani mesela bir hocanın bir araştırmada hiçbir katkısı olmadan onunda yazıldığını falan biliyorum.” G8 S: 84-86.

“Verilerin çarpıtılması” düşüncesi ise çalışmaya şu şekilde yansımıştır:

“(..) yayın etiği dendiği zaman sonuçların çok çarpıtılmaması gerekiyor. Mesela elde edilmek istenen sonuç adına farklı istatistikler vesaire uygulanabiliyor. Mesela uyumsuz bir sonuç çıktığı zaman tekrar çalışma yapabiliyor. Bunların yanlış olduğunu düşünüyorum etik dendiği zaman.” G8 S:21-24.

“(..) dataları saptırma, dataları literatüre uyumlu hale getirme konusunda şahsi gözlemle-

rim oldu maalesef. İçler acısı bir durum.” G3 S:67-68.

“(…) benim yaşadığım durum şu olabil- şu oldu geçmişte: Doğru olmadığını bildiğim bir çıktının daha tecrübeli kişiler tarafından doğru olduğu düşünüldüğü için veya bu şekilde “Biraz hipoteze de yaklaşalım, hipotezimizde bunu araştırıyoruz” ... Ne bileyim... çok anlamlı bulunmasa bile sonuç “Onu anlamlıya biraz daha yaklaştıralım. O şekilde yazalım. Biraz daha böyle manipülatif bir cümle kuralım” gibi şeyler mesela yayın yazarken benim en çok zorlandığım kısım. En çok direnmeye çalıştığım kısım.” G6 S:123-128.

“Araştırmaları dilimleyerek yayınlama” konusunda katılımcıların ortak beyanlarını aşağıdaki ifade temsil etmektedir:

“Bide mesela bir araştırma yapılıyor ve sonuçları tek bir yayın olarak yayınlanabileceken işte bölünüp farklı araştırmalar olarak sunulabiliyor yine sayıyı arttırmak adına.” G8 S:87-89.

Araştırmada İletişim ve İlişkiler

Bu bağlam altında araştırmacılar genel olarak iletişim ve diğer araştırmacılar ile ilişki kurma konularında zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu türden sorunlar hakkında dikkat edilmesi gerektiğine inandıkları konulardan bahsetmişler ve şu ana temaların ortaya çıkmasına katkı sağlamışlardır: “Araştırmacılar arası ilişkiler”, “araştırmacı katılımcı ilişkileri”, “araştırmacı- denek hayvanları arasındaki ilişki” Araştırmacılar arası ilişkiler ana temasını da “araştırmacılar arası hiyerarşi”, “araştırmacılar arası iletişim eksikliği”, “görev dağılımı” ve “mobbing” temaları oluşturmuştur.

“Araştırmacılar arası hiyerarşi” konusuyla ilgili görüşmeciler şunları ifade etmişlerdir:

“Hayvan nasıl olsa, ya anesteziyi az verelim, yetmez.” diyebiliyor mesela. Hani eğer bu kişi bir de üst konumda biriye... Yani nasıl deyim? Sizden daha kıdemli biriye bazen itiraz edemeyebiliyorsunuz.” G6 S:109-111

“Çünkü sonradan biz o aldığımız eğitimle (etik eğitimi) ilgili “Hocam bu böyle olmak zorundaymış” diyemiyoruz ya da benim çömezim bana gelip hani “Abi/Abla bu böyle olmak zorundaymış.” diyemiyor yani. İster istemez diyemiyoruz. Öyle bir kültürden geldik aslında keşke bunu burada yıkabilsek.” G10 S:139-142.

“Araştırmacılar arası iletişim eksikliği” konusuyla ilgili olarak katılımcılardan biri şunları söylemiştir:

“Mesela biz farklı aşamalarında olabiliyoruz. Şu anda öğrenci projeleri yapıldığı zaman aslında hocadan sonra ki ilk kişi öğrencilerle muhattap olan. Ama başka normal birçok hocanın bulunduğu bir araştırmaysa hani onun en altında çalışan kişi olarak da yer alabiliyorum. Eğer ben bir öğrenci projesi tarzı bir şey içerisindeysem, mutlaka diğer çalışan öğrencilerin o çalışma içerisinde bulunmasını sağlamaya çalışıyorum. Eşit şekilde bilgi almalarını sağlamaya çalışıyorum. Ama en alttaki kişi bensem genel olarak... yani şunu biliyorum ki; bir araştırma içerisindeyiz, multidisipliner bir çalışma hocalar birbirleriyle yüz yüze tanışmadan bile o çalışma sonlanabiliyor telefon ve mail üzerinden. Hani bence bu da araştırma etiğine – hani dediğim gibi eğitimim olmadığı için tam değerlendirememekle birlikte- çok uygun olmayacağını düşünüyorum.” G10 S:42-51.

Katılımcıların “mobbing” konusundaki düşünceleri ise şu şekilde araştırmaya yansımıştır:

“Tabi şu anda çok da gündemde olan bu mobbing kavramı da var. Neler yapabiliriz? Böyle bir durumla karşılaştığımızda nereye başvurmamız gerekir, ben bilmiyorum. Mesela etik bir ihlal olduğunu düşündüğümüz bir konuda... Belki bununla ilgili üniversitenin bir birimi olabilir, danışma birimi gibi” G6 S:189-192.

“Araştırmacı-katılımcı ilişkileri” ana teması altında araştırmacıların ifadeleri doğrultusunda, “araştırmaya katılan gönüllülerin haklarını korumak”, “onam alma”, “plasebo ilaç kullanımı” temaları ortaya konulmuştur.

Katılımcıların haklarını korumak konusundaki hassasiyetini G4 şöyle ifade etmiştir:

“Yani aslında araştırma ve yayın etiği dediğimiz zaman araştırma yaparken ki etikten bahsedelim. Benim için karşıdaki insanın yerine koyup ona empati yapıp onun için en iyi şeyi seçmek yani ona zarar gelmeyecek onun haklarını en iyi şekilde koruyacak bir şekilde karşıdaki insana davranmak olarak düşünüyorum ben.” G4 S: 20-23.

Aynı konuda G5 kodlu katılımcı ve hayvan hakları ile ilgili görüşlerini şöyle ifade etmiştir.

“Bir bilimsel çalışma yaparken... ya insanlara, hayvanlara etraftaki diğer canlıların haklarının başladığı yerde bitirmek gerekiyor diye düşünüyorum.” G5 S:24-25.

“Onam alma” konusundaki hassasiyetini G4 şu şekilde ifade etmiştir:

“Bölüm olarak biz tabi ki örnek toplarken onam formlarına, yani araştırmaya katılacak kişilerden olurlarını almak kısmı, bizim için en önemli aşama. Tabi onları alırken yani benim için zor olan aslında zor da denilemez de önemli aşama hani onu o kişiye anlatmak, o onam formlarını doldurtmak aşaması bizim için kritik olan aşama. Hani zor da denemez aslında buna ne deyim yani bizim yapmamız gereken en önemli aşamalardan biri.” G4 S:52-56.

“Plasebo kullanımı” konusunda G4 kodlu görüşmeci, düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“(...) bu şey konusunda ben biraz rahatsızım. Doktorlar ve bu plasebo ilaçlar konusunda. Hani bu gelişmemiş ülkelerde denenilen ilaçlar... Sonuçta hastalar ilaç aldığını zann ediyor iyileşeceğini zann ediyor ama... Ya o konuda yapılabilecek bir şey var mı? Ben bu konuda rahatsızım onu söyleyebilirim. Yani ilaç aldığını iyileşeceğini zann ediyor. Ama oysa ki boş bir tablet yutuyor. Ve tabi ki durumu daha kötüye gidiyor. Sonuçta diğer ilaçlarıyla tedavi edilebilecekken. Ya bu konuda yapılabilecek ya da bir etik düzenleme var mı?” G4 S: 114-121

“Araştırmacı-Denek Hayvanları arasındaki ilişki” ana temasında G3, hayvan hakları konusundaki hassasiyeti hakkında aşağıda yazılanları söylemiştir:

“Araştırma etiği açısından en azından deney hayvanı ile çalışıyorsam. O hayvana ötenazi uygulayacaksam ful anestezi altında olmasına özen gösteriyorum.” G3 S:40-42

Yine aynı görüşmeci hayvan hakları ile ilgili gözlemlendiği durumu şöyle aktarmıştır:

“Yani aslında bir önceki sorulara gönderme olacak problem yaşadılar mı yaşamadılar mı? Yaşadılar deney hayvanları sertifikası olmayan insanlar hayvan kesiyor. Yani o hayvan çığlık çığlığa. Sizin içiniz parçalanıyor ama yapacak bir şey yok.” G3 S:121-123.

“Hayvan hakları” konusunda G6 gözlemlerini şöyle ifade etmiştir:

“Bu hayvan etik kurulundan aldığımız ve onu alırken imzaladığımız kurallar sanki biraz kağıt üstünde kalıyor da. “Ya tamam kimse görmüyor. Biraz esnetiriz. Ama biz de bunu böyle yazarız.” gibi sıkıntılarla karşılaşabiliyoruz.” G6 S: 114-116.

Araştırmacının Nitelikleri

“Araştırmacının nitelikleri” bağlamı altında görüşülen araştırmacılar kendilerinde ve çevrelerindeki araştırmacılar gördükleri yeterlilik ve yetersizlikleri değerlendirmişlerdir. Bu bağlam, “araştırmacının yeterlilikleri” ve “araştırmacının yetersizlikleri” ana temalarından oluşmaktadır. “Araştırmacının yeterlilikleri” ana teması altında “tecrübeli olma”, “iyi niyetli olma” gibi temalar belirlenmiştir.

“Tecrübeli olma” konusunda G1 kodlu katılımcı aşağıda yazılanları aktarmıştır:

“Ben yeterli olduklarımı düşünüyorum. Yani benden öncekileri hani benden sonrakileri kastetmiyorum. Çünkü hepsi çok alanında uzman kişiler olgun ve daha önce birçok yayın yapmış. Araştırma görevlisi de hocalar da. O yüzden hani yeterli tecrübeye sahip oldukları için de bu etik konuda bilgi sahibiler yani.” G1 S:67-70.

“İyi niyetli olma” konusu ile ilgili olarak şu düşünceler ifade edilmiştir:

“Valla bizim hocalarımızın bir kere iyi niyetli olduğunu düşünüyorum her şeyden önce. Yani hani demin anlattığım gibi bir hediye yazarlık veya birisinin adını yazmama gibi şeyler yapmıyorlar o anlamda haklarını teslim edeyim.” G7 S:56-58.

“Araştırmacının yetersizlikleri” ana teması “eğitim yetersizliği”, “deneyimsizlik”, “yabancı dilin yetersizliği”, “makale yazma becerisi yetersizliği”, “aynı anda çok sayıda çalışma yürütme”, “kendini ifade etmede güçlük”, “akademinin değişen ortamından etkilenme” temalarından oluşmaktadır.

Eğitim yetersizliği ile ilgili araştırmacılar kendilerinde ve çevrelerindeki insanların eğitimlerini değerlendirmişlerdir. Bu konuda G4 görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ya araştırma yaparken öncelikle yeterli buluyor muyum kendimi? Yetersiz bulmuyorum ama bu konuda hani araştırma görevlilerine ve hocalara daha fazla eğitim verilebilir. Yani birazcık daha bu konu da bilgilendirmeler seminerler arttırılabilir düşüncesindeyim.” G4 S: 27-30.

Aynı konuda kendi etik eğitimini değerlendiren G10 şunları ifade etmiştir:

“Araştırma ve yayın etiği konusunda kendimi yeterli bulmuyorum. Çünkü bununla ilgili herhangi bir eğitim almadım bugüne kadar.” G10 S: 35-36.

Aynı konuyla ilgili olarak G7 hocalarının etik eğitimlerinin güncel olmadığını ve bilgi eksiklikleri olduğu yönündeki düşünceleri hakkında şunları söylemiştir:

“Valla bizim hocalarımızın bir kere iyi niyetli olduğunu düşünüyorum her şeyden önce. Yani hani demin anlattığım gibi bir hediye yazarlık veya birisinin adını yazmama gibi şeyler yapmıyorlar o anlamda haklarını teslim edeyim. Ama onların yetiştiği dönemde sanırım bu etik ilkeler çok Türkiye’de herhalde dikkat edilen şeyler değilmiş açıkçası. O bağlamda bence hakikaten belli bilgi eksikleri var.” G7 S: 56-60.

Eğitimin yetersizliği konusunda G4, deneyimli araştırmacılar olarak hocaların etik eğitimine genç araştırmacılardan daha fazla ihtiyacı olduğunu ve özellikle genç araştırmacılarla bir arada eğitim ve seminerlere girmeleri gerektiğini aşağıdaki ifadelerle vurgulamıştır:

“Bilmiyorum bu öğrencilere dersler daha çok arttırılabilir mi? Bir de bir tek öğrenci değil gerçekten öncelikle bu etik şeylerinin hocalara ve doktorlara verilmesi, yeni gelenlerden ziyade... ..öncelikle eskilerin hatta bu seminerlerin beraber verilmesi bu eğitim derslerinin beraber görülmesi tarafında benim düşüncelerim. Dersse derse hoca da gelecek öğrencisi de gelecek. Seminerse seminere, eğitim seminerlerine hocası da öğrencisi de gelecek ve hocalar hani “Neyin onların hakkı neyin onların hakkı olmadığını” öğrencinin yanında öğrenecek. Öğrenci de bunu bilecek.” G4 S: 96-104.

G10 kodlu katılımcı da, aynı şekilde araştırma görevlileri ve öğretim üyelerinin etik eğitimini birlikte almaları gerektiğini gerekçesi ile beraber şöyle anlatmıştır:

“Bence eğitimi olmalı kesinlikle fakat biz buradaki diğer eğitimlerde genelde hocalarımız ayrı zamanlarda alıyor. Biz araştırma görevlileri farklı zamanlarda alıyoruz. O yüzden aslında bir konuşma tartışma ortamı da olmuyor. Belki ortak bir şekilde alınsa bu eğitimler o zaman orda da biz hani bir sorunumuz olduğunda elimizi kaldırıp bunu sorduğumuzda, onlarda “Demek ki araştırma görevlilerinin de böyle sorunları oluyormuş.” Gibi düşünebilirler. Veya ben şu anda isim hakkı vesaireyle ilgili hani bir sürü sorun yaşadığımı söyledim. Hani onlarda bu konuyla ilgili “Ama şöyle şöyle oluyor. O nedenle biz bunu yapmak zorunda kalıyoruz.” gibi bir şey dedikleri zaman arada hem bir etkileşim olabilir. Hem de bunu sonuçta konunun otorü bize anlatacak. “Hayır, o, öyle değil, böyle olması gerekir. Bu isim etiğine vesaireye göre...” deyip bizi yönlendirebilirler. Çünkü sonradan biz o aldığımız eğitimle ilgili “Hocam bu böyle olmak zorundaymış.” diyemiyoruz ya da benim çömezim bana gelip hani “Ablatabi bu böyle olmak zorundaymış.” diyemiyor yani. İster istemez diyemiyoruz. Öyle bir kültürden geldik aslında keşke bunu burada yıkabilsek. Hani herkes kendi bilgisini konuşturabilse ama bence ortak bir eğitim alınması gerekiyor diye düşünüyorum.” G10 S: 130-143.

Eğitim konusunda G6, günümüzde genç araştırmacıların bağlı oldukları kurumlardan etik eğitimini bir şekilde aldıklarını fakat deneyimli araştırmacılar olarak kabul edilen öğretim üyelerinin eğitimlerinin güncel olmadığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Araştırma görevlileri ve öğrencilerin bu şekilde eğitimleri biraz daha yeterli. Öğretim üyelerinin yeterliliklerini daha çok şey gibi görüyorum ben: Usta çıtrak ilişkisi kendi hocalarından ne öğrendilerse onu uygulamaya çalışıyorlar. Veya kendi üstlerinden ne öğrendilerse onu uygulamaya çalışıyorlar. Bu konuda bir tabi ki fakültede aldıkları eğitimin dışında çok uzun yıllar geçmiş bunun üzerinden ama onun dışında, sonrasında herhangi bir yenileme eğitimi alıp almadıkları konusunda bir bilgim yok. Eğitici eğitimlerinde sanıyorum bu konularda bir takım eğitimler veriliyor. Ama düzenli sistemli değişen ve gelişen bu alandaki şeyleri, bilgileri güncel olarak alabildiklerini düşünmüyorum.” G6 S: 64-71

Yabancı dilin yetersizliği konusunda G1 kodlu katılımcının yorumlarına aşağıda yer verilmektedir:

“En fazla dikkat ettiğim ve zorlandığım konu. Şimdi yayın dünyası hani İngilizce. Beni en çok zorlayan şey bu oldu. Hani İngilizcemizi geliştirmek. Sonuçta bi şey, bi ödev veriliyor

size ya da bir araştırma konusu yabancı diliniz zayıf olduğu için hani “Doğru şeyi mi anladım?”, “Doğru şeyi mi araştırıyorum?” hani o eksikliğimin en çok beni zorladı: İngilizce. Ve çok önemli bir şeyi gözden kaçırmak bu vesileyle. Hani kendin hani sanki ilk defa bir şey buluyormuşum gibi. Ama aslında yetersizliğimden dolayı kocaman bir şeyi gözden kaçırmak.” G1 S: 36-42.

Makale yazma becerisinin yetersizliği konusunda G2, şunları söylemiştir:

“(…) makale yazımı konusunda biraz eksik görüyorum kendimi. Hani İngilizcem yeterli herhalde ama hani yani bu konuda birazcık daha tecrübe sahibi olmak lazım veya bunun direk hani bize asistan eğitimi şeklinde verilmesi lazım. Mesela hani “discussion” nasıl yazılır? Gibi materyal-metodda neye dikkat etmemiz gerekir gibi... Hani primer bize bunun eğitiminin verilmesi lazım hani burda bir asistan eğitimi görüyoruz ama çok temel şeylerden bahsediyorlar.” G2 S: 49-54.

“Mesela aynı anda dört-beş çalışmayı birlikte yürütüyorlar. Ee tabi sonuç olarak çok araştırma yapamıyorlar. Bunu yapmak için. Mesela bir kişi bence bir süre içerisinde en fazla iki çalışmayı aynı anda yürütebilir. İşte sayı arttıkça birazcık kalite düşüyor.” G8 S:47-50.

Çalışmamamızda “Yayın baskısı”, “Bilime olan güvenin yitimi” iki alt tema olarak “akademinin değişen ortamından etkilenme” teması altında toplanmıştır. Böylesi bir akademik iklimde araştırma yürütmek durumunda kalan akademisyenler kendilerini yetersiz hissetmektedirler. İlgili ana tema ve alt temalara ilişkin ifadeler aşağıda yer almaktadır:

“Valla bence yani yapılacak şey bu kadar yayın baskısı yaratmamak bence akademisyen üzerinde. Çünkü ne kadar eğiterseniz eğitin yani insanlar bir yerden sonra çocuğumun rızıkıdır diye yayın yapıyor yani. Şey ihlal yapıyor, yayın yapıyor demeyim de. Yani hani o bağlamda bu kadar baskı olunca insanların üzerinde kaçınılmaz oluyor bu yani.” G7 S:142-145.

“Kendimi yeterli bulmuyorum kesinlikle. Çünkü içinde bulunduğum yozlaşmaya uyum sağlamak zorunda kaldım.” G3 S:38-39.

“Yani bilim dünyası sandığımız gibi bir dünya değil maalesef. Hani “Körler sağırlar birbirini ağırlar.” üzerine kurulu. “Yayın yapalım, ismimiz olsun” işte “Yeter ki yayınım çıksın. Daha fazla yayınım çıksın”. Hele de şu akademik teşvik denen şey çıktıktan sonra “Daha da çok yayınım olsun ki maaşıma katkısı olsun” ya da işte “Daha çok Tübitaktan proje yapayım”, “Daha çok ödül alayım” işte tarzı bir bakış açısı olduğu için insanlar aslında akıl almaz bir hızla araştırma ve akabinde de yayın yapıyorlar. Bu yayınlar “Ne derece bilimsel, ne derece etik” ya da “Hangi amaca bir fayda sağlama amacını güdüyor? ya da “Herhangi bir amacı var mı?” ya da “Bu dünya üzerindeki herhangi bir insana ne katacak” bilinmiyor ve yayın çıksın diye datalar literatüre uydurulup o yayın çıkıyor. Sonra da “Körler sağırlar birbirini ağırlar” prensibi burada da sürüyor. Belli yayın evleri belli dergiler zaten yayın bekliyor olduğu için direk o yayın çıkıyor.” G3 S:104-113.

Bilimsel bilgilerin paylaşılması konusundaki taraflı duruşa dikkat çeken katılımcılardan biri düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

“Dergi kısmı hani oradaki kabul sürecinde neler oluyor. Yani belki o kısımlarla ilgili konuşulabilir. Benim çok şeyim yok bilgim yok. Duyduğumuz şeyler var tabi. “O derginin editörü tanıdığımı. O şekilde kabul edilmiş falan gibi.” Yani orası da ilginç bir alan hakikaten

orada da ihlal denebilecek şeyler oluyor bence. Hani mesela hiç kabul edilmeyecek bir yayına mesela bir tane hocanın ismini koyuyorsunuz. Geçerliliği olan o anda. Hiç okumadan bile kabul edilebiliyor yani. Ya okunuyordur mutlaka tabi de yani ne koyarsan kabul ediliyor. Hani o anlamda bilimsel bir dergi de yayınlanan şey, “Gerçekten doğru bir şey midir?” yoksa “O ekibin yarattığı işte statüsünden dolayı mı kabul edilmiştir?” sorusu da ortaya çıkıyor mesela. Yani bu tartışılması gerekebilir bir şey bence. Yani “Bilimsel yayına ne kadar güvenebiliriz” gibi bir şey çıkıyor. Hakikaten de çoğunu okuduğunuz zaman çok tekrar içeriyor ve yani soru işaretleri barındırıyor yani.” G7 S:184-194.

Katılımcıların yukarıdaki söylemleri doğrultusunda oluşturulan tema, ana tema ve bağlamlar, araştırma ve yayın etiği konusunda sınırlı bir gözlem ve deneyimi aktarmaktadırlar.

TARTIŞMA

Bu çalışma araştırma görevlilerinin araştırma ve yayın etiği açısından özyeterliklerinin değerlendirildiği az sayıdaki niteliksel çalışmalardan biridir. Araştırmamız Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Temel Tıp Bilimleri’nde eğitimine devam eden araştırma görevleriyle gerçekleştirilmiştir. Konunun temel çerçevesi ile ilgili bulgular konu hakkında etik sorunlar olduğuna dikkat çekmektedir. Çalışmamızdaki bulgular, konu ile ilgili yapılacak daha kapsamlı niteliksel ve niceliksel çalışmalara yön verebilir.

Araştırmanın temel kısıtlılığı yukarıda belirtildiği gibi sadece belirli bir tıp fakültesinin belirli bölümleri ile sınırlı kalmasıdır. Ancak araştırmada temel amaç olarak kişilerin konu ile ilgili deneyimleri ve onları nasıl anlamlandırdıkları hedeflendiğinden temsiliyet kaygısı güdülmemiştir. Görüşmeler toplam 10 (on) görüşmeciyile gerçekleştirilmiştir. Yapılan son görüşmelerde benzer bulguların tekrarlanması ve ilave bulgu alınamaması nedeniyle, görüşmeci sayısının arttırılmasına gerek duyulmamıştır.

Araştırma grubumuza katılan 10 gönüllünün beşi uzmanlık öğrencisi beşi ise doktora öğrencisidir. Gönüllülerden ikisi eğitimlerinin ilk yılında, diğerleri eğitimlerinin daha ileri aşamalarında. Gönüllülerden üçü araştırma ve yayın etiği ile ilgili eğitim almamışlardır. Araştırma ve yayın etiği eğitimi almayan iki gönüllü, lisansüstü eğitimlerinin üçüncü yılında ve bilimsel araştırmalara katılmış ve yayın yapmış kişilerdir. Bununla birlikte henüz eğitiminin ilk yılı içinde olan ve araştırma ve yayın etiği eğitimi alan gönüllülerin de bulunması araştırma ve yayın etiği eğitimi konusunda bir standart olmadığı ve çalışılan bölüme ya da kişiye göre değiştiğini düşündürmektedir.

Bilimsel araştırma genel olarak sistematik veri toplama, analizi yorumlanması ve rapor edilme süreçlerinden oluşmaktadır (16). Bilimsel bir araştırma yapan araştırmacının bu araştırmayı yapmasının altında çeşitli motivasyonlar bulunabilir. Çalışmaya katılan araştırma görevlileri, söz konusu motivasyonları bilimsel açıdan ilerlemek, insanlığa hizmet etmek ve merak olarak ifade etmişlerdir. Ancak katılımcıların çoğunluğu, Türkiye’de yapılan bazı araştırmaların temel amacının kişisel bir çıkara dayandığını gözlemlediklerini söylemişlerdir. Yalçınkaya ve arkadaşları (2014) tarafından yapılan “Araştırma Görevlilerinin Bilim İnsanı Yetiştirme Sürecine İlişkin Görüşleri” isimli çalışmada, bilimsel üretim sürecinde akademik yükselmenin her şeyin önünde olduğu ve puan kaygısı ile sadece araştırma sayısını arttırmaya yönelik çalışmalar yapıldığı belirtilmiş ve bizim çalışmamızla benzer bulgulara ulaşılmıştır (1). Tabancalı’ya göre (2004), özellikle akademik yükselmelerin yayımlara bağlanması ile esas amacı bilgi ve düşünce üretmek olması gereken akademik dünya bu amaçlardan saparak yayın üretmeye başlamıştır. Bu yönelim beraberinde çalışmalarda niteliğin ve kalitenin ikinci plana itilmesine neden olmuştur (17).

Görüşmeciler araştırma yönetimi bağlamında değerlendirdiğimiz araştırmanın planlaması aşamasında karşılaştıkları zorlukları görev dağılımı ve isim sırasının belirlenmemesi, araştırmacıların araştırma ile ilgili tam bilgilendirilmemesi ve istemedikleri araştırmalara dâhil edilmeleri olarak ifade etmişlerdir. Her araştırmada

araştırmanın süresi, yöntemi, öngörülen giderlerin dökümü, araştırmacıların yükümlülükleri ve ayracakları zaman gibi bilgilerin yer aldığı bir araştırma protokolü oluşturmalı ve tüm araştırmacılar tarafından onaylanması gerektiği ifade edilmektedir (5). Araştırma protokolünün oluşturulmadığı çalışmalarda, araştırma ile ilgili bilgiler, görev dağılımları ve araştırma sonucunda ortaya konan ürünlerdeki isim sıralaması konularında problemler yaşanabilmektedir. Bizim çalışmamızda da araştırma görevlileri bu konularla ilgili yaşadıkları problemleri dile getirmişlerdir.

Araştırmacıların istemedikleri araştırmalara dâhil edilmeleri, görüşmecilerimizin çoğunluğu tarafından ifade edilmiştir. Çalışmaların seçiminde öğrencilerinin bilgi ve yeteneklerini değerlendiren hocalarının etkisi mutlaka olacaktır, ancak burada ifade edilen daha çok öğretim üyelerinin kendi ihtiyaçları doğrultusunda öğrencilerini çalışmalarına katmalarınıdır. Gardner'ın (2013), 40 doktora öğrencisi ile yaptığı çalışmada doktora öğrencilerinin özgün bir fikir ortaya koyacak kadar bağımsızlıklarını kazanamadığı vurgulanırken, Akbulut ve arkadaşları (2008) tarafından ülkemizde yapılan çalışmada da özellikle tez konusu seçiminde danışman hocaların baskın oldukları bulgusu ortaya konmuştur (18, 19). Bizim bulgularımız yukarıda sıralanan literatürlerde öne sürülen verilerle örtüşmektedir. Bunun dışında, araştırılan literatürle sınırlı kalarak, araştırma görevlilerinin istemedikleri araştırmalarda çalışmaya zorlanması diğer çalışmalarda bahsedilmeyen, bizim araştırmamızda ortaya konan bir veridir.

Çalışmamızda, araştırma görevlilerinin araştırmaların yürütülmesi sırasında araştırmanın asıl sorumlusu olmamalarından kaynaklandıklarını belirttikleri sorunlar da yer almaktadır. Bu sorunlar arasında, araştırma sırasında ortaya çıkan sorunlara müdahale edememe, iş bölümünde yaşanan sıkıntılar ve uygun olmayan materyallerle çalışmaları yer almaktadır. Bu bulgulardan bir kısmı araştırmanın planlaması aşamasında protokol yapılmamasından kaynaklanan görev tanımlarının belirlenmemesi bulgusuyla uyumludur. Araştırmanın yürütülmesi ile ilgili ortaya çıkan bulguların diğer bir yönü ise, araştırma görevlilerinin araştırma sırasında yapılan hatalara ve etik dışı uygulamalara müdahale edememeleridir. Çalışmamızda herhangi bir sorunla ilgili müdahale etme isteğinde bulunan araştırma görevlilerinin bu isteğinden vazgeçirildiği yaşantı örneklerine rastlamak mümkündür. Bu konu ile ilgili G3 olarak kodlanan görüşmecinin gördüğü bir soruna müdahale etmesi üzerine, *"Daha iyisini biliyorsan sen yap!"* cevabını aldığını ifade etmesi dikkat çekicidir. Araştırma görevlisinin karşılaştığı bu tavır, talihsiz bir deneyim olarak değerlendirilebilir. Çünkü kendisinden kıdemli bir öğretim üyesi ya da araştırma görevlisinden bu şekilde bir geri dönüş almış olmak, sonraki bilimsel hayatları boyunca gördükleri yanlışları düzeltmek için kayıtsız kalmalarına neden olabilir. Bu bulgu aynı zamanda çalışılan bölümdeki akademik iklimi de yansıtmaya açısından önemli bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Bulgulardan bir diğeri olan uygun materyalle çalışmama ise günümüzde pek çok üniversitede araştırma yapmaya çalışan araştırma görevlilerinin ve öğretim görevlilerinin yeterli kaynak bulamamasından kaynaklanan ortak bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir (1, 20, 21).

Araştırmanın raporlanması ana teması altında ortaya çıkan temalarımız yazarlık hakkı, verilerin çarpıtılması ve bir çalışmanın parçalara bölünerek dilimlenmesidir. Görüşmecilerimizin ifadelerine göre, verilerin mevcut literatüre göre daha anlamlı hale getirmek için çarpıtılması ya da daha fazla yayın amacı ile çalışmanın dilimlenmesi çalıştıkları alandaki daha kıdemli kişiler tarafından önerilmekte ve normal karşılanmaktadır. Norveç'te yapılan bir çalışmada doktora öğrencilerinin % 10'u verilerinden emin oldukları takdirde çalışmanın daha hızlı yayınlanması için verilerin çoğaltılması ya da çarpıtılmasını kabul edilebilir bulmuşlardır (12). Yine geniş katılımlı bir çalışmada doktora öğrencilerinin % 6'sı öğretim üyelerinin ise % 9'u veri sahteciliği veya intihal konularına katılan öğretim üyeleri hakkında doğrudan bilgiye sahip olduklarını belirtmişlerdir (11). Aslan (2010) tarafından Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Enstitüsü'nin Türkçe Eğitimi programlarında lisansüstü öğrenim gören 19 öğrenci ile yapılan çalışmada bazı öğrenciler yüksek lisans tezlerini yaparken kaynak göstermeden alıntı yaptıklarını ve bunu yaparken etik bir kusur işlediklerini bilmediklerini ifade etmişlerdir (2). Bu bulgulardan farklı olarak, her ne kadar bizim çalışmamıza katılan grubun büyük

çoğunluğu bu konuda eğitim almış olsa da akademik etik ile ilgili uygun bir kültürün çalıştıkları ortamda kök salmamış olduğu söylenebilir.

Çalışmamızda iletişim ve araştırmacılar arası ilişkilerin de çok önemli olduğu ortaya konulmuştur. Araştırma görevlileri çalıştıkları bölümdeki mevcut hiyerarşik yapı nedeniyle hatta bazen mobbing endişesi ile çalışmalar sırasında gördükleri yanlışlara ya da kendilerine yapılan haksızlıklara müdahale edemediklerini ifade etmişlerdir. Kurum içindeki hiyerarşik yapının, yayınlardaki isim sıralaması ya da istemeden çalışmalara dâhil edilme gibi daha önce belirtilen bulgularımızın da temel sebeplerinden biri olduğu söylenebilir. Araştırmacılar arasındaki iletişim eksikliği de ifade edilen bulgularımızdan biri olmuştur. Benzer şekilde Gökçay ve Arda tarafından (2016) Ankara Tabipler Odası'na yansımış davaların incelendiği bir çalışmada aynı laboratuvarında çalışan iki farklı ekibin aynı çalışmayı birbirlerinden habersiz şekilde iki farklı yerde yayınlaması ile ilgili soruşturma sonrası yapılan incelemede araştırmacıların arasında iletişim problemleri olduğu ortaya konulmuştur (22).

Çalışmamızda araştırmacıların nitelikleri bağlamında araştırma yapma konusunda 'iyi niyetli ve tecrübeli olma' araştırmacılar açısından olumlu bir bulgu olarak düşünülebilir. Araştırma görevlilerinden bir bölümü, beraberinde çalıştıkları öğretim üyelerini tecrübeli ve iyi niyetli olarak nitelemişlerdir. Buna rağmen katılımcıların çoğunluğu, özellikle etik alanında eğitim eksikliği olduğunu vurgulamışlardır. Araştırma görevlilerinden bir bölümü, araştırma ve yayın etiği eğitiminin, öğretim üyeleri ve araştırma görevlilerine aynı anda verilmesi gerektiğini ifade etmiş ve bu sayede yapılan yanlışlara daha rahat müdahale edebileceklerini düşündüklerini söylemişlerdir. Benzer şekilde 275 akademisyenle yapılan bir çalışmada akademisyenlerin yarıya yakını bilgilendirme ve eğitim eksikliği nedeniyle istemeden etik bir hata yapmış olabileceklerini, yarıdan fazlası ise eğitim yaşamları boyunca her hangi bir etik eğitimi almadıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, araştırmaya katılanların % 93,8'i, akademisyenlere etik eğitimi verilmesi gerektiğine inandıklarını söylemişlerdir (8). Köklü (2003) tarafından 70 akademisyenle yapılan başka bir çalışmada ise araştırma etiği konusundaki yetersizliklerin yanında bilimsel yetersizlik, araştırma ortamının uygun olmayışı, kolaya kaçma, denetim eksikliği, yayın baskısının etik olmayan davranışlara neden olan faktörler arasında yer aldığı ifade edilmektedir (23). Araştırma görevlileri kendileri ile ilgili olarak, dil yetersizliği ve makale yazma becerisi konusunda eksikliklerinin olduğunu düşündüklerini söylemişlerdir. Aynı anda çok sayıda araştırma yapmaya çalışmanın da araştırmaların kalitesini düşürdüğünü ifade etmişlerdir.

Araştırma katılımcılarımız, akademinin değişen ortamından etkilendiklerini de ifade etmişlerdir. Bu bağlamda yayın baskısı, bilim ortamındaki yozlaşma ve bilimsel bilginin güvenilirliği ile ilgili sorunlara dikkat çekilmiştir. Görüşmeciler, fazla yayın yapma amacıyla oluşturulan akademik baskının etik hatalara neden olabileceğini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde araştırma suiistimallerinin nedenlerinin incelendiği bir araştırmada "yayın yap ya da yok ol [*ing.* Publish or Perish (PoP)]" baskısının oluşturduğu ve rekabetin vakaların bir kısmını açıklayacağı ifade edilmiştir (24). Bilim ortamındaki yozlaşmanın sebebi olarak da kişisel çıkarların etkili olabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca görüşmeciler dergilerin makale seçimlerinin ve makale değerlendirme süreçlerinin sağlıklı olmadığı yönünde görüş beyan etmiş ve bunun da bilimsel bilginin güvenilirliğinin sorgulanmasına neden olduğunu söylemişlerdir. Benzer söylemler son zamanlarda pek çok yayında geçmektedir. "Yayın yap ya da yok ol" atmosferinin yanında son zamanlarda önemli yayın ücretlerinin ödenmesi ve makaleyi analiz etmeden yayınlayan dergilerin varlığı bilimsel bilginin güvenilirliği ile ilgili olan soru işaretlerine neden olmaktadır (25).

Yukarıda sıralan olumsuz uygulamaların yaygınlaşması, çalışmamızda elde ettiğimiz verilerle de uyumludur. Bulgularımız doğrultusunda akademik yaşamın başında olan genç araştırmacıların bir bölümünün, bilimsel bilginin güvenilirliğine olan inançlarının zedelendiğini söylemek mümkündür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde temel bilimler alanında çalışan araştırma görevlilerinin araştırma ve yayın etiği açısından öz yeterlilikleri ile ilgili görüşleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırmamızda özellikle kişisel çıkar için araştırma yapma, kişilerarası hiyerarşinin araştırma sürecine yaptığı olumsuz etkiler, istemedikleri çalışmalara dâhil olmak, araştırma ile ilgili görev dağılımlarının ve makale isim sıralarının netleştirilmemesi öne çıkan bulgularımız olmuştur.

Akademik hayatlarının veya mesleki kariyerlerinin henüz başında sayılabilecek araştırma görevlilerinin bilimsel araştırma ve yayınlara yönelik aldıkları eğitimin en önemli sürecini oluşturan ve bunun yanında araştırma ve yayın etiği ile ilgili kendi pratiklerini oluşturdukları bu dönemde doğru alışkanlıklar kazanmaları çok önemlidir. Bunun sağlamanın en önemli yolu ise eğitim ve uygun akademik iklimin oluşturulmasından geçmektedir.

Genç akademisyenlerin bilimsel araştırma yapma motivasyonları üniversitenin akademik geleneklerinden ve değerlerinden olumlu ya da olumsuz bir biçimde etkilenebilmektedir. Bu eğitim sürecinde rol model olmaları beklenen öğretim üyeleri, kendi alanlarını ilgilendiren çalışmalarda araştırma ve yayın etiği konusunda yol gösterici olmalıdırlar. Bu nedenle sadece akademik yaşamın önemli bir parçası olan araştırma görevlilerinin değil, aynı zamanda diğer öğretim elemanlarının da araştırma ve yayın etiği konusundaki yeterliklerini zaman zaman gözden geçirmeleri faydalı olacaktır.

G.H. Hardy'nin "gençler teorem ispatlamalı, yaşlılar ise kitap yazmalı" ifadesi, akademik yaşamın farklı dönemlerine ait farklı üretim ürünlerinin olabileceğini vurgulamaktadır (26). Özellikle genç araştırmacılara bir yandan yaratıcı düşüncelerini yaşama aktarmaları için uygun akademik ortam yaratılmalı, bir yandan da deneyimli araştırmacılar ile olumlu iletişim ve güvene dayalı etkileşim kanallarının açık tutulması sağlanmalıdır. Bu nedenle, eğitimleri süresince araştırma görevlilerine rol model olmaları beklenen öğretim üyelerinden, araştırma ve yayın etiği konusunda yol gösterici olmaları, konu ile ilgili yapılan bilimsel hataların engellenmesine katkı sunabilir.

Teşekkür

Bu projenin planlanması ve yürütülmesi aşamalarında eleştirileriyle çalışmayı yönlendiren Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Öğretim Üyelerinden Hocamız Sn. Prof. Dr. Neyyire Yasemin Yalım'a çok teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

1. Yalçınkaya M, Koşar D, Altunay E. Araştırma görevlilerinin bilim insani yetiştirme sürecine ilişkin görüşleri. Kastamonu Eğitim Dergisi. 2014;22(3):1009.
2. Aslan C. Türkçe eğitimi programlarında lisansüstü öğrenim gören öğrencilerin akademik özyeterliliklerine ilişkin görüşleri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 2010(19):87-115.
3. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu, (1981). Erişim: <http://www.yok.gov.tr/documents/10279/29816/2547+say%C4%B1%C4%B1%20Y%C3%BCksek%C3%B6%C4%9Fretim+Kanunu/> Erişim tarihi: 15.05.2017.
4. YÖK. Türkiye yükseköğretim ulusal yeterlikler çerçevesi. Erişim: <http://tyyc.yok.gov.tr/> Erişim: 16.05:2017
5. Erdem AR. Bilim insani yetiştirmede etik eğitimi. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi. 2012;2(1):25-32.
6. Stichler JF. The ethics of research, writing, and publication. Health Environments Research & Design Journal. 2014;8(1):15-19.
7. Ertekin C, Berker N, Tolun A, Ülkü D, Aksan D, Erzan A ve ark. Bilimsel araştırmada etik ve sorunları. Ankara: TÜBİTAK Matbaası, TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi) Yayınları. 2002(1).

8. Özcan M, Balci Y. Akademisyenlerin araştırma ve yayın etiğine ilişkin düşünceleri. *Is Ahlakı Dergisi*. 2016;9(1):91.
9. YÖK. Yükseköğretim kurumları bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi. 2016. Erişim: http://www.yok.gov.tr/web/guest/icerik/ /journal_content/56_INSTANCE_rEHF8BIsfYRx/10279/18187 Erişim Tarihi: 16.05.2017
10. Davis MS. The perceived seriousness and incidence of ethical misconduct in academic science [Doktora Tezi]. The Ohio State University; 1989.
11. Lee J. The Past, present, and future of scientific misconduct research: what has been done? what needs to be done? *Journal of the Professoriate*. 2012;6(1).
12. Hofmann B, Myhr AI, Holm S. Scientific dishonesty-a nationwide survey of doctoral students in Norway. *BMC medical ethics*. 2013;14(1):3.
13. Kurtulmuş M, Ardiç T. Lisansüstü öğrencilerin bilimsel araştırma sürecine ilişkin gözlemledikleri etik dışı davranışlar. *Electronic Turkish Studies*. 2013;8(12).
14. Köklü N. Lisans ve lisans üstü öğrencilerinin görüşlerine göre araştırma sürecine yönelik etik olmayan davranışları gösterilme sıklığı ve nedenleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*. 2000;6(4):527-42.
15. Patton MQ. Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. Çeviri Editörleri: Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, Ankara: Pegem Akademi. 2014.
16. Çaparlar CÖ, Dönmez A. Bilimsel araştırma nedir, nasıl yapılır? *Turk J Anaesthesiol Reanim* 2016; 44:212-8.
17. Tabancalı E. Bilim ve yayın etiği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2004;5(8):225-37.
18. Akbulut Hİ, Şahin Ç, Çepni S. Doktora tez sürecinde karşılaşılan problemlerin belirlenmesi: eğitim fakültesi örneği. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2013;20:50-69
19. Gardner SK. "What's too much and what's too little?": the process of becoming an independent researcher in doctoral education. *The Journal of Higher Education*. 2008;79(3):326-50.
20. Karaman S, Bakırcı F. Türkiye'de lisansüstü eğitim: sorunlar ve çözüm önerileri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 2010;2:94-114.
21. Özcan ME. Türkiye'de bilimsel araştırmaların geçmişi ve geleceği: bazı öneriler. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*. 2007;17:48-54.
22. Gökçay B, Arda B. A Review of the scientific misconduct inquiry process, ankara chamber of medicine, turkey. *Science and Engineering Ethics*. 2016:1-16.
23. Köklü N. Akademisyenlerin araştırma etiği konusundaki görüşleri. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*. 2003;2(4):137-51.
24. Davis MS, Riske-Morris M, Diaz SR. Causal factors implicated in research misconduct: evidence from ORI case files. *Science and engineering ethics*. 2007;13(4):395-414.
25. Carafoli E. Scientific misconduct: the dark side of science. *Rendiconti Lincei*. 2015;26(3):369-82.
26. Kök R. Bilimsel etik ve bilim insani üzerine metodolojik bir yaklaşım. Erişim: <http://debis.deu.edu.tr/userweb//recep.kok/dosyalar/bilimsetik.pdf> Erişim tarihi: 24.05.2017.